

Motion till riksdagen 2025/26:4149

av Tony Haddou m.fl. (V)

med anledning av prop. 2025/26:264 Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår proposition 2025/26:264 Skärpta och tydligare krav på vandel för
uppehållstillstånd.

1 Inledning

I proposition 2025/26:264 föreslår regeringen omfattande förändringar av utlänningslagen med syfte att skärpa kraven för uppehållstillstånd. Kärnan i förslaget är att en utlännings s.k. vandel, dvs. levnadssätt, i betydligt större utsträckning än i dag ska kunna beaktas vid prövningen av både beviljande och återkallelse av uppehållstillstånd. Syftet är att hitta fler sätt att avlägsna utlänningar från landet på grund av brister i deras vandel. Förslagen bygger på betänkandet *Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd* (SOU 2025:33) samt på en kompletterande promemoria (Ju2025/02026).

En central förändring är att vandel görs till en självständig bedömningsgrund. Detta innebär att uppehållstillstånd ska kunna nekas eller återkallas inte enbart på grund av brottslighet, utan även med hänvisning till andra aspekter av en persons levnadssätt. Regeringen föreslår därmed att det, till skillnad från vad som gäller i dag, inte ska krävas att utlänningen har gjort sig skyldig till brott för att annan bristande vandel särskilt ska beaktas vid prövningen av uppehållstillstånd. Det kan i stället, enligt regeringen, röra sig om ”misskötsamhet som varken utgör brott eller avser utlänningsens försörjning”.

Genom den kompletterande promemorian (Ju2025/02026) utvidgas tillämpningsområdet ytterligare. Där föreslås att vandelsprövningen ska omfatta samtliga uppehållstillstånd som inte grundar sig på EU-rätten. Detta innebär att även uppehållstillstånd på grund av anknytning i fler fall ska kunna vägras eller återkallas, med undan-

tag endast för situationer där EU-rätten uttryckligen hindrar detta. Följden blir att även nära anhöriga i vissa fall kan drabbas av återkallelse av uppehållstillstånd.

Vidare föreslås att lagändringarna i viss utsträckning ska ges retroaktiv verkan. Även om äldre omständigheter inte ensamma ska kunna ligga till grund för återkallelse ska de kunna beaktas inom ramen för en samlad bedömning när nya omständigheter tillkommer efter lagens ikraftträdande.

Sammantaget innebär propositionen en genomgripande förändring av utlänningsrätten, där migrationsrätten i ökad utsträckning kopplas till breda och otydliga bedömningar av individers levnadssätt.

2 Lagrådet och remissinstanserna

Lagrådet riktar återigen skarp kritik mot regeringens lagstiftningsprocess och framhåller svårigheten att överblicka hur regelverket som helhet kommer att utformas när flera parallella lagstiftningsärenden inom närliggande områden pågår samtidigt. Detta, menar både Lagrådet och ett stort antal remissinstanser, försvårar inte bara den samlade bedömningen av förslagen utan också prövningen av deras förenlighet med EU-rätten.

Kritiken mot regeringens förslag är omfattande och i hög grad samstämmig, inte minst när det gäller införandet av vandelsprövning. Som regeringen själv konstaterar avstyrker en betydande andel av remissinstanserna förslaget i dess helhet. Centralt i kritiken är att begreppet ”vandel” uppfattas som otydligt och rättsligt svårfångat, samtidigt som det saknas en tillräcklig proportionalitetsanalys. Flera instanser efterlyser ett mer genomarbetat resonemang kring hur de omständigheter som kan ligga till grund för en bedömning av bristande vandel står i proportion till de långtgående konsekvenser som förslagen kan få för enskilda individer.

Flera tunga remissinstanser, däribland Amnesty International, Asylrättscentrum och Sveriges advokatsamfund, riktar särskilt skarp kritik mot att bedömningar ska kunna grundas på handlingar som inte är straffbara. De varnar för att detta öppnar för godtyckliga och potentiellt diskriminerande beslut, samt för att förslagen riskerar att kränka grundläggande mänskliga rättigheter såsom rätten till familjeliv och barns rättigheter. Institutet för mänskliga rättigheter instämmer i denna kritik och menar att det strider mot centrala rättsstatliga principer att låta icke kriminaliserade beteenden ligga till grund för så ingripande åtgärder som att neka eller återkalla uppehållstillstånd.

Sveriges advokatsamfund lyfter även att formuleringar som ”samröre med kriminella” är alltför vaga och riskerar att leda till att individer drabbas på grund av andras handlingar, exempelvis anhörigas. Samfundet är också kritiskt till att ansvar i vissa fall ska kunna utkrävas för felaktiga uppgifter som lämnats av tredje part, något man menar är rättsosäkert.

Civil Rights Defenders framhåller att förslagen innebär långtgående inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter utan att det finns tillräckliga analyser av behov eller proportionalitet. Organisationen varnar även för att migrationsrätten används i kriminalpolitiskt syfte, vilket man menar riskerar skapa ett parallellt sanktionssystem utan tillräckliga rättssäkerhetsgarantier.

Slutligen avstyrker även Brottsförebyggande rådet (Brå) förslagen och pekar på grundläggande brister i underlaget. Myndigheten menar att det saknas en tydlig problembeskrivning som motiverar lagändringarna, vilket försvårar bedömningen av både behov, nytta och kostnader. Det saknas även tillräckliga analyser av förslagens träffsäkerhet. Brå

hänvisar i detta sammanhang till Delegationen för migrationsstudier, som konstaterar att det saknas stöd för att utlänningar i sådan utsträckning missköter sig att reglerna skulle få påtaglig effekt.

Brå menar vidare att det saknas belägg för att förslagen minskar brottsligheten, och pekar i stället på risker för motsatt effekt. Fler kan komma att stanna kvar i landet utan tillstånd efter avslag, samtidigt som försämrade levnadsvillkor för personer som inte kan utvisas kan öka utsatthet och kriminalitet. Även risken för arbetskraftsutnyttjande lyfts. Brå menar också att förslagen innebär skärpta och delvis nya måttstockar för utlänningar, vilket riskerar att skapa segregeringseffekter och påverka brottsligheten negativt.

Och även Brå pekar på betydande brister i förutsebarhet och rättssäkerhet. Myndigheten anser, liksom nämnda remissinstanser, att de kriterier som ska ligga till grund för bedömningar av bristande vandel är otydligt definierade, vilket ger ett stort utrymme för godtyckliga bedömningar och riskerar att leda till bristande likabehandling. Liknande farhågor har även lyfts av bland annat Delmi och Europarådets organ mot rasism och intolerans (Ecri), som varnat för att ett återinfört vandelsregelverk kan bidra till ökad marginalisering.

Sammanfattningsvis är remisskritiken både omfattande och djupgående och berör viktiga frågor om rättssäkerhet, proportionalitet, barns rättigheter och förenlighet med internationella åtaganden. Flera instanser betonar dessutom att förslagen måste ses i ett bredare sammanhang, där parallella lagstiftningsprocesser riskerar att samverka och ge upphov till kumulativa negativa effekter.

Mot denna bakgrund anser Vänsterpartiet att den samlade kritiken från Lagrådet och ett stort antal expertmyndigheter och organisationer måste tas på största allvar. Det är djupt bekymmersamt att regeringen i så hög grad tycks avfärda dessa invändningar. Vänsterpartiet ser med oro på denna bristande lyhördhet och vi menar att det undergräver förtroendet för lagstiftningsprocessen när så omfattande och kvalificerad kritik inte tas på allvar.

3 Vänsterpartiets synpunkter

Alla som vistas i Sverige ska följa svensk lag, det är en självklarhet som ingen ifrågasätter. Vänsterpartiet menar dock att regeringens proposition inte handlar om detta utan om en gradvis nedmontering av grundläggande rättsstatliga principer, med det enda syftet att möjliggöra fler utvisningar och en mer restriktiv migrationspolitik.

Vänsterpartiet delar i allt väsentligt den kritik som Lagrådet och remissinstanserna har framfört. Att så många tunga remissinstanser riktar likartad kritik borde enligt Vänsterpartiet vara en väckarklocka även för Tidöpartier. I stället väljer regeringen än en gång att bortse från kritiken och gå vidare med sitt förslag.

Nedan lyfter vi några av de förslag vi anser särskilt problematiska i propositionen.

3.1 Avslag

Riksdagen bör avslå regeringens proposition 2025/26:264 i dess helhet, då den enligt Vänsterpartiets bedömning innebär en genomgripande försvagning av rättsstatliga principer, rättssäkerhet och respekten för mänskliga rättigheter.

Ett av de mest grundläggande problemen är införandet av den s.k. vandelsprövningen, som ges en mycket vid och otydlig innebörd. Vandelsbegreppet omfattar inte enbart

brottslighet utan även faktorer som skulder, bidragsmissbruk, sociala relationer och andra levnadsomständigheter. Vi menar att detta innebär att människor riskerar att bedömas utifrån sin livssituation snarare än utifrån rättsligt fastställda handlingar, vilket suddar ut gränsen mellan objektiva fakta och subjektiva bedömningar. När dessutom misstankar och löst definierade kopplingar föreslås kunna vägas in öppnas dörren för godtycke, något som inte är förenligt med grundläggande krav på förutsebar och rättssäker lagstiftning. Förslaget hör inte hemma i ett rättssamhälle.

Vänsterpartiet anser att det är särskilt allvarligt att regeringen uttryckligen vill frånga principen att det ska krävas brottslighet för att ingripande åtgärder ska vidtas. I stället föreslås att även beteenden som inte är kriminaliserade ska kunna ligga till grund för att neka eller återkalla uppehållstillstånd. Detta betyder i praktiken att personer utan svenskt medborgarskap kan komma att sanktioneras på andra grunder än de som gäller för övriga befolkningen, vilket strider mot principen om likabehandling och riskerar att leda till diskriminering. Att så ingripande beslut som avslag, utvisning eller återkallelse av uppehållstillstånd ska kunna baseras på ett otydligt definierat begrepp är enligt vår mening oacceptabelt, då lagstiftning måste vara utformad så att enskilda kan förutse konsekvenserna av sitt handlande.

Förslagen innebär dessutom sänkta trösklar för avslag och utvisning. Upphållstillstånd ska kunna nekas utan att något brott har begåtts och permanenta tillstånd ska kunna vägras om det finns tveksamhet kring en persons framtida vandel. Detta innebär att myndigheter ges mandat att göra långtgående prognoser om människors framtida beteende, något som är förenat med betydande osäkerhet och risk för godtycke. Liknande problem återkommer i förslagen om utökade möjligheter till avvisning, där personer ska kunna nekas inresa redan vid gränsen om det "kan antas" att de i framtiden kommer att brista i sin vandel. Att fatta så ingripande beslut baserat på antaganden om framtida beteende, utan krav på brottslighet, innebär ett tydligt avsteg från rättsstatliga principer.

Vänsterpartiet tycker också att det är anmärkningsvärt att behovet av dessa förändringar som regeringen vill genomföra inte har kunnat påvisas. Även Migrationsverket har ifrågasatt införandet av en ny avvisningsgrund och påpekat att det redan finns en omfattande reglering i utlänningslagen. Regeringen har inte kunnat redogöra för vilket konkret problem som förslagen är avsedda att lösa, utan hänvisar återkommande till egna bedömningar utan att presentera tillräckliga underlag eller konsekvensanalyser. Samtidigt har flera remissinstanser efterlyst en närmare analys av hur förslagen förhåller sig till EU-rätten och Sveriges folkrättsliga åtaganden, såsom Europakonventionen och barnkonventionen. Att regeringen gång på gång tvingas försvara förslagen mot omfattande kritik om att de riskerar att bryta mot internationella åtaganden bör i sig ses som en tydlig varningssignal.

Vi ser med stor oro på de konsekvenser för grundläggande fri- och rättigheter som förslagen kan medföra. Särskilt allvarlig är risken för inskränkningar i rätten till privat- och familjeliv, liksom risken för familjesplittring och att barns rättigheter åsidosätts. Regeringens egen utgångspunkt, att barnets bästa inte alltid ska vara utslagsgivande när det kolliderar med andra intressen, förstärker denna oro. Ett system där människors uppehållstillstånd kan påverkas av deras sociala relationer och levnadssätt eller av framtida antaganden riskerar även att påverka yttrandefriheten och leda till att människor anpassar sina liv av rädsla för negativa konsekvenser.

Vidare saknar propositionen en samlad analys av behov, proportionalitet och konsekvenser, vilket är särskilt problematiskt mot bakgrund av att flera omfattande förändringar inom migrationspolitiken genomförs parallellt. Utan en helhetsbild är det svårt att överblicka de samlade effekterna, och risken är stor att lagstiftningen leder till ökad otrygghet

och minskat förtroende för myndigheter. Om människor av rädsla undviker kontakt med samhällsinstitutioner kan detta i förlängningen bidra till ökad marginalisering och ett växande skuggsamhälle, vilket motverkar snarare än främjar integration och social sammanhållning.

Sammantaget menar Vänsterpartiet att propositionen inte bara brister i rättssäkerhet och proportionalitet, utan också innebär en medveten förskjutning bort från rättsstatens principer och respekten för mänskliga rättigheter. Regeringen tycks vara beredd att tänja på, kringgå eller riskera att bryta mot grundläggande rättigheter för att uppnå målet att öka möjligheterna att utvisa människor och begränsa invandringen. Detta är en utveckling som Vänsterpartiet kraftfullt motsätter sig. Sverige behöver en migrationspolitik som värnar rättssäkerhet, mänskliga rättigheter och alla människors lika värde, inte en lagstiftning som öppnar för godtycke, diskriminering och rättsosäkerhet. Mot denna bakgrund anser Vänsterpartiet att propositionen inte bör genomföras och yrkar därför att riksdagen avslår proposition 2025/26:264 i dess helhet. Detta bör riksdagen besluta.

Tony Haddou (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Håkan Svenneling (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Gudrun Nordborg (V)

Jessica Wetterling (V)